

ENG QADIMGI ADABIY YODGORLIKLAR

To'lanboyeva Marhabo Davlatsho qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali ijtimoiy-gumanitar fakulteti Filologiya va
tillarni o'qitish o'zbek tili yo'nalishi 24-04 guruh
talabasi

Email: @immerxaba@gmail.com

Tel: + 998 93 851 72 42

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15241318>

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek xalq adabiyotining eng qadimgi bosqichlari, uning shakllanish omillari va tarixiy ildizlari tahlil etiladi. Adabiyot xalqning ma'naviy yodgorligi sifatida qadimdan og'zaki ijod shaklida rivojlanib kelgan. Ayniqsa, epik janrdagi asarlar, dostonlar va afsonalar xalq tafakkuri, urf-odati hamda tarixiy hayotining badiiy ifodasidir. Maqolada qadimgi davrlarda yaratilgan asarlar misolida o'zbek xalqining dunyoqarashi, axloqiy-me'yoriy qarashlari va badiiy didi yoritiladi. Ushbu tadqiqot xalq og'zaki ijodi orqali milliy ruhiyat va tarixni anglash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: qadimgi adabiyot, xalq og'zaki ijodi, epik janr, doston, afsona, tarixiy tafakkur, o'zbek xalq ijodi.

Абстрактный: В данной статье рассматриваются ранние этапы развития узбекской народной литературы, её исторические корни и факторы формирования. С древних времён литература развивалась как устное народное творчество и служила духовным наследием народа. Особенно эпические жанры, такие как дастаны и легенды, отражают народное мышление, обычаи и историческую реальность. Через примеры древних произведений раскрываются мировоззрение, нравственные нормы и художественный вкус узбекского народа. Это исследование позволяет глубже понять национальный дух и историческое сознание через призму устной народной словесности.

Ключевые слова: древняя литература, устное народное творчество, эпический жанр, дастан, легенда, историческое мышление, узбекский фольклор.

Abstract: This article analyzes the earliest stages of Uzbek folk literature, the factors that influenced its formation, and its historical roots. Literature has long developed in the form of oral creativity as a spiritual legacy of the people. Especially epic genres, dastans, and legends serve as artistic reflections of folk worldview, traditions, and historical life. The article explores the worldview, moral norms, and artistic taste of the Uzbek people through examples of ancient

literary works. This research provides an opportunity to understand national spirit and history through oral folk creativity.

Keywords: ancient literature, oral folk creativity, epic genre, dastan, legend, historical thinking, Uzbek folklore.

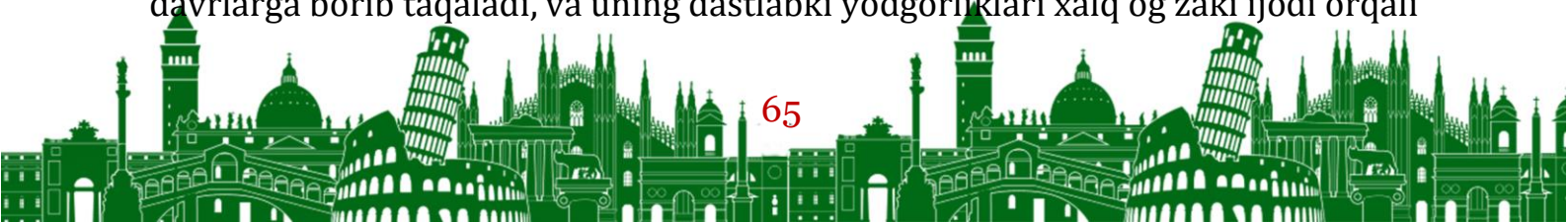
O'zbek xalqining boy ma'naviy merosi, avvalo, uning qadimiy og'zaki va yozma adabiyotida namoyon bo'ladi. Tarixiy manbalarga tayanilsa, o'zbek adabiyotining ildizlari miloddan avvalgi davrlargacha borib taqaladi. Qadimgi turkiy yozuvlar, dostonlar, afsonalar va toponimik hikoyatlar xalqning tafakkuri, urf-odatlar, diniy e'tiqodlari hamda tarixiy hayotini aks ettirgan bebaho yodgorliklardir. Ushbu adabiy manbalar o'zbek adabiyotining shakllanishida, badiiy tafakkurining o'sishida, xalqning tarixiy xotirasi va madaniyati rivojida muhim o'rin tutadi.

Xususan, "O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi" asarida qadimgi davrlarga oid adabiy meros, ularning janr xususiyatlari, tarixiy-falsafiy asoslari chuqur tahlil etilgan. Qadimgi yozma manbalar – Orxon-Yenisey bitiklari, "Alpomish" dostoni, "Qutadg'u bilig", "Devonu lug'otit turk", "Mahmud Qoshg'ariy", Yusuf Xos Hojib kabi mualliflarning asarlari — o'zbek adabiy tafakkurining dastlabki yuksak namunalaridan hisoblanadi. Ular orqali biz nafaqat xalqning o'tmishdagi adabiy didi va tafakkur darajasini bilamiz, balki milliy o'zlikni anglash, ruhiy va ma'naviy qadriyatlarni o'rganish imkoniga ham ega bo'lamiz.

Eng qadimgi adabiy yodgorliklar xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular xalq hayotining aks-sadosi, tarixiy xotirasi va madaniy tafakkurining mevasidir. Bugungi kunda bu yodgorliklarni ilmiy asosda o'rganish, ularning adabiy, tarixiy va falsafiy mohiyatini ochib berish — milliy adabiyotimizning tub ildizlarini, shakllanish bosqichlarini chuqurroq anglashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Maqola yozilishida tarixiy yondashuv, tavsifiy hamda taqqoslov metodlaridan foydalanildi. Qadimgi adabiy yodgorliklarning yaratilgan davri, mazmuni va badiiy xususiyatlari o'rganildi. Asosiy tahlillar "O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi" asariga tayangan holda olib borildi. Qadimgi yozma va og'zaki adabiyot namunalari o'zaro taqqoslab, ularning o'zbek adabiyotidagi o'rni aniqlab berildi.

Asosiy qism : O'zbek xalqining adabiy merosi milliy ruhiyatining mustahkam poydevori bo'lib, bu meros xalqning tarixiy xotirasi, madaniyati va dunyoqarashini ifodalaydi. O'zbek adabiyotining ildizlari miloddan avvalgi davrlarga borib taqaladi, va uning dastlabki yodgorliklari xalq og'zaki ijodi orqali

shakllanib, keyinchalik yozma adabiyotga aylangan. Ushbu yozma yodgorliklar xalqning urf-odati, qadriyatlari va tarixiy kechinmalarini o'zida aks ettirgan bebaho xazinalardir.

O'zbek adabiyotining eng qadimgi namunalaridan biri bo'lgan "Alpomish" dostoni X-asr oxirida va XI-asr boshlarida yaratilgan. Bu doston faqat badiiy asar sifatida emas, balki xalqning jasorati, sadoqati va vatanparvarlikni ifodalovchi yuksak qadriyatlarini tarannum etadi. Alpomish dostoni xalq ruhining yuksak ifodasi bo'lib, o'zbek xalqi uchun milliy g'urur va ma'naviy ta'limotning manbaidir.

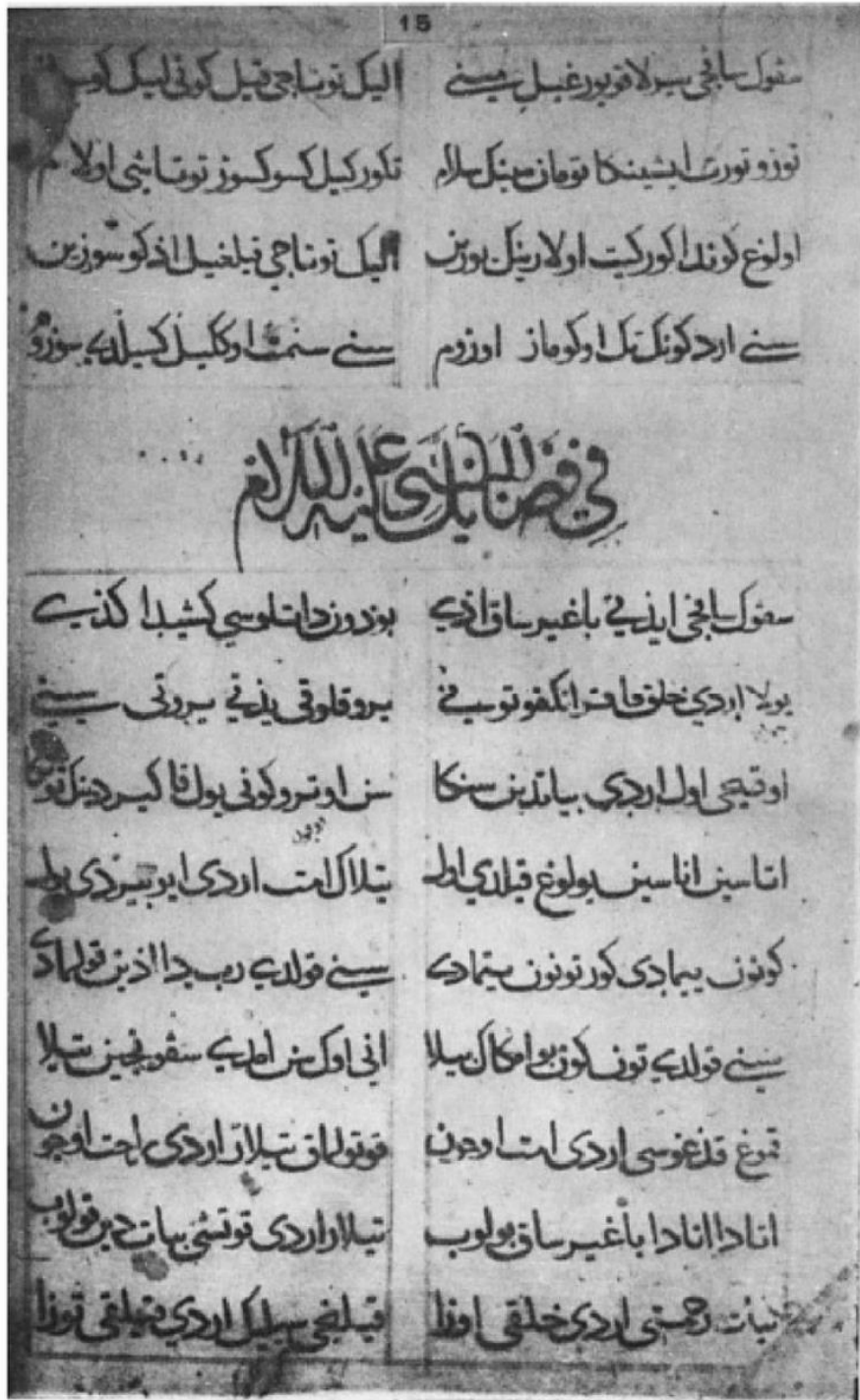
Bundan tashqari, Orxon-Yenisey bitiklari, VII-asrning oxirlarida, aniqrog'i 680-700 yillar atrofida yaratilgan bo'lib, qadimgi turkiy xalqlarning davlat tuzilishi, ijtimoiy hayoti va diniy e'tiqodlarini aks ettiradi. Bu bitiklar nafaqat yozma yodgorliklar, balki turkiy xalqlar tarixining birinchi yozma manbalari sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Orxon va Yenisey daryolari bo'ylab topilgan bu bitiklar turkiy xalqlarning qadimiy tarixini va madaniyatini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari XI-asrda, taxminan 1069-1070-yillarda yozilgan va unda axloqiy g'oyalar, adolat, to'g'rilik, aql va taqvo kabi fazilatlar bayon etilgan. Bu asar faqat adabiy yodgorlik sifatida emas, balki Sharq falsafasining muhim asarlaridan biridir. Shu bilan birga, Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asari ham o'zbek tilining taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan. "Devonu lug'otit turk" XI-asrda yozilgan bo'lib, turkiy xalqlarining lug'atlari va tilining boyligini aks ettiradi.

Bu adabiy yodgorliklar nafaqat o'zbek adabiyotining qadimgi ildizlarini, balki xalqning madaniy va ma'naviy rivojlanishining poydevorini tashkil etadi. Har bir asar xalqning ruhiy olami, axloqiy qadriyatlari va tarixiy tajribasini o'zida mujassamlashtirgan. Bugungi kunda ham bu asarlar o'zining muhim ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, o'tmish va bugungi davrni bog'lashda katta rol o'ynaydi.

Qadimgi adabiy yodgorliklarni o'rganish — bu nafaqat o'tmish haqida bilim olish, balki xalqning ruhiyatini va ma'naviyati bilan tanishish, uning bugungi taraqqiyotiga xizmat qilishdir. Ushbu yodgorliklar xalqning ma'naviy merosini saqlab qolish va uni kelajak avlodlarga yetkazish uchun ajralmas manba hisoblanadi

Tahlil va natijalar : Yuqoridagi tarixiy va adabiy yodgorliklarni tahlil qilish asosida shuni aytish mumkinki, o'zbek adabiyotining shakllanishi va taraqqiyoti uzoq tarixiy jarayon natijasidir. "Alpomish", Orxon-Yenisey bitiklari, "Qutadg'u bilig" va "Devonu lug'otit turk" kabi asarlar o'z davrining ijtimoiy, madaniy, axloqiy muhitini chuqur aks ettirib, xalq ongida uzoq muddat saqlanib qolgan. Bu asarlar orqali o'zbek xalqi tarixan qanday qadriyatlarga ega bo'lganini,

qanday hayot tarzini kechirganini va qanday ideallarga intilganini bilish mumkin bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, qadimgi adabiy yodgorliklar bugungi o'zbek adabiyotining asosiy poydevoridir. Ular milliy o'zlik, til, tafakkur va madaniyat taraqqiyotini o'rganishda ishonchli manba sifatida xizmat qiladi. Eng muhimi, bu asarlar avlodlar ongida tarixiy xotirani saqlash, ma'naviy merosni qadrlash va uni boyitishda muhim vositaga aylanadi.

Xulosa : O'zbek xalq adabiyotining eng qadimgi yodgorliklari — xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyosi va madaniy rivojlanish darajasini aks ettiruvchi bebaho manbalardir. "Alpomish" dostoni, Orxon-Yenisey bitiklari, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig"i hamda Mahmud Qoshg'ariy merosi — bularning barchasi o'zbek adabiy tafakkurining ildizlari qanchalik chuqur va mustahkam ekanini tasdiqlaydi.

Bu asarlar orqali o'zbek xalqining qadimiy davlatchiligi, axloqiy ideallari, til boyligi va hayot falsafasini o'rganish mumkin. Ularning har biri bugungi avlodni o'z tarixiga hurmat bilan qarashga, milliy merosni asrab-avaylashga, uni chuqur o'rganib, kelajak uchun saqlab qolishga chorlaydi.

Shu sababli, qadimgi adabiy yodgorliklarni chuqur o'rganish va ularni ilmiy asosda tadqiq qilish nafaqat tarixiy zarurat, balki bugungi ma'naviy barkamollikning ham muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.QODIROV, A. (2025). BADIY ASAR TAHLILI VA DIN INTEGRATSIYASI:(Alisher Navoiy ijodi misolida). Hamkorkonferensiyalar, 1(11), 386-388.
2. Qodirov, A. (2024). USLUB ADABIYOTSHUNOSLIKNING MUHIM KATEGORIYASI SIFATIDA. University Research Base, 857-860.
3. Abdulazizbek, Q. (2024). USLUB ADABIYOTSHUNOSLIKNING MUHIM KATEGORIYASI SIFATIDA. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2(42), 144-149.
4. Qodirov, A., Inomjonova, M., & Olimova, X. (2025). ADABIYOTSHUNOSLIKDA BADIY ASAR TILI VA BADIY NUTQ USLUBI. Наука и технология в современноммире, 4(5), 36-38.
5. O'G'Li, Q. A. L. (2023). ADABIYOTSHUNOS USLUBI HAQIDA (DILMUROD QURONOV IJODI MISOLIDA). World of Philology, 2(2), 46-50.
6. Kobilova, Z. B. (2021). Amiriy and fazliy. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(9), 271-276.

7. Kobilova, Z. (2022). Image of a Drinker and a Hermit in the Amir Al-Ghazali. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(4), 173-176.
8. Qobilova, Z. (2020, December). THE ARTISTIC-AESTHETIC EFFECT OF AMIRI'S POETRY SCOPE. In Конференции.
9. Haliljonovna, S. K. (2024). PSYCHOLOGICAL POSSIBILITIES OF FORMING INTERESTS IN VISUAL ARTS IN PRESCHOOL CHILDREN. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 12(3), 438-442.
10. Жахонгирова, Тамила; ,ЭВОЛЮЦИЯ НЕГАТИВНЫХ ЭМОЦИЙ В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ,Ta'limning zamonaviytransformatsiyasi,11,2,18-20,2024,
11. Andreyevna, Jaxongirova Tamila; ,CURRENT TRENDS AND DEVELOPMENT FACTORS IN THE APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION,Ta'limdaraqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviytendensiyalari va rivojlanish omillari,28,1,230-233,2024,
12. Khabibullaeva F.K. The Problem of Adequacy in Russian Translations of A. Kadiri's novel "The Past Days". Toronto. Design Engineering. 2022. – P. 6091-6101.
13. Abdullaevna, K. G. (2024). TRANSLATION CHALLENGES IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION WITH A FOCUS ON TERMINOLOGICAL DICTIONARIES. Science and innovation, 3(Special Issue 34), 178-181.
14. Toshboyeva, O. (2024). THE TERMINOLOGY, GENESIS, AND LINGUISTIC FOUNDATIONS OF "BRAND NAMES" IN THE WORLD OF LINGUISTICS. University Research Base, 992-995.

